

4. ЕКОНОМІКА, ПЛАНУВАННЯ І УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗІ

УДК 658.153

Доц. В.І. Блонська, канд. екон. наук;
магістрант О.Д. Дудко – Львівська КА

ОБИГОВІ КОШТИ ПІДПРИЄМСТВА: НАПРЯМИ ЇХ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Розглянуто економічну суть економічної категорії "обігових коштів". Досліджено основні тенденції щодо ефективності формування та використання обігових коштів в Україні. Представлено алгоритм побудови системи управління обіговим капіталом підприємства. Встановлено, що побудова економічного механізму управління формуванням обігових коштів підприємства полягає у реалізації таких дій: планування обсягу обігових коштів підприємства, що ґрунтується на визначенні потреби окремих елементів обігових активів; обґрунтування політики формування обігових коштів; оптимізація складу власних і позичених джерел формування обігового капіталу в умовах обраної фінансової стратегії підприємства; проведення ефективної кредитної та інвестиційної політики; побудова ефективного економічного механізму управління обіговими коштами підприємства в умовах їхнього дефіциту.

Ключові слова: обігові кошти, структура обігових коштів, управління обіговими коштами.

Assoc. prof. V.I. Blonska; undergraduate O.D. Dudko – L'viv commercial academy

Working assets enterprise: directions of their effective forming and use

Economic essence of economic category is examined "circulating assets". Basic tendencies are explored in relation to efficiency of forming and use of circulating assets in Ukraine. The algorithm of construction of the control of enterprise a floating capital system is presented. It is set that the construction of economic mechanism of management forming of circulating money of enterprise consists in realization of such actions: planning of volume of circulating money of enterprise which is based on determination of necessity of separate elements of circulating assets; ground of policy of forming of circulating money; optimization of composition of own and lent sources of forming of floating capital is in the conditions of select financial strategy of enterprise; leadthrough of effective credit and investment policy; a construction of effective economic mechanism of management of enterprise circulating money is in the conditions of their deficit.

Keywords: working assets, structure of circulating assets, management circulating assets

В умовах світової економічної кризи сучасний стан розвитку економіки України характеризується спадом виробництва, погіршенням платіжної дисципліни, підвищенням відсоткових ставок на позиковий капітал та зростанням темпів інфляції. В таких умовах особливо актуальними стають питання щодо забезпечення підприємств обіговими коштами та їх ефективного використання, адже обіговий капітал підприємств має вплив на різні аспекти їхньої виробничо-господарської діяльності: на показники виробництва і реалізації продукції, використання матеріальних ресурсів у виробництві, структуру собівартості продукції, збалансованість грошових потоків з операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, фінансовий стан підприємств. Управ-

ління обіговим капіталом підприємств є одним із основних елементів управління економічною діяльністю підприємства загалом, що становить систему принципів і методів розроблення та реалізації управлінських рішень, пов'язаних із формуванням, розподілом та використанням обігового капіталу і організацією обігу грошових засобів підприємства [11, с. 440].

Теоретичні аспекти управління обіговими коштами підприємств досліджували відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: М. Баканов, І. Балабанова, І. Бланк, Бригхем Ф. Юджин, Ван Хорн Дж., Л. Пан, А. Поддєрьогіна, Л. Лігоненко, Р. Сорока, В. Шокун та інші. У їхніх роботах відображено вітчизняний і закордонний досвід обґрунтування економічної сутності і процесу формування обігових коштів підприємства. Однак уточнення теоретичних засад та методичних аспектів ефективного управління обіговими коштами сприяє оптимізації його структури за джерелами формування та визначенню напрямів ефективного їх використання.

Для вітчизняної економіки термін "обіговий капітал" є відносно новим. Натомість частіше використовують термін "обігові кошти", який фігурує у законодавчих та нормативних актах та у господарській практиці підприємств. У переважній більшості літературних джерел обігові активи підприємства трактують як сукупність майнових цінностей, грошових коштів та їхніх еквівалентів, які обслуговують діяльність підприємства, або призначені для реалізації чи споживання протягом одного операційного циклу. Натомість, І. Бойчик [1], О. Волков [4], С. Покропивний [2], Л. Шваб [12] характеризують обігові кошти як сукупність грошових коштів, що авансуються для створення виробничих фондів та фондів обігу.

Глибше розкрили суть обігових коштів Н. Міценко та О. Яценко, які пропонують розглядати цю економічну категорію як представлену у грошовому виразі вартість обігових коштів у сфері виробництва (обігові фонди) та оборотні кошти у сфері обігу (фонди обігу), які, здійснюючи кругообіг, забезпечують безперервність виробничого процесу, при цьому кожен з видів обігових коштів має свій елементний склад та структуру [3, с. 266].

А.В. Калина, А.А. Котвицький характеризують обігові кошти як кошти, авансовані для формування виробничих запасів, незавершеного виробництва, залишків готової продукції та інших предметів праці, потрібних для підтримання безперервності виробничої діяльності [6, с. 102]. Ця характеристика обігових коштів полягає в тому, що вони авансуються у елементи обігових активів, які за своєю економічною сутністю є предметами праці. Однак більшість видів обігових активів – поточну дебіторську заборгованість, запаси готової продукції, грошові активи та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції не можна віднести до предметів праці. Тобто предметами праці є лише ті елементи обігових активів, які беруть участь безпосередньо у виробничому процесі і при цьому змінюють свою матеріально-уречевлену форму. Тому ця характеристика не є повною, адже не містить всіх елементів обігових активів.

Заслугове уваги трактування економічної сутності обігових коштів, запропоноване Л.В. Пан, яке ґрунтується на ресурсному підході. Автор пропонує під час визначення економічної сутності обігових коштів розділити ак-

тиви підприємств, які можуть у разі правильного й раціонального їх використання забезпечити певні економічні вигоди (прибутки), та пасиви підприємств – джерела формування та поповнення обігових коштів для забезпечення безперервності процесу виробництва. Виходячи з цього, найвдалішим є підхід до визначення економічної сутності обігових коштів з позиції розгляду їх як ресурсного елемента підприємства [9, с. 7].

Таким чином, досліджуючи поняття "обігові кошти", варто наголосити, що ця економічна категорія має вартісну оцінку і відображає авансовану вартість обігових коштів у сфері виробництва (обігові фонди) та обігові кошти у сфері обігу (фонди обігу), здійснює кругообіг, що має дискретний характер, в процесі якого змінює форму вартості, забезпечує безперервність виробничого процесу та платоспроможність підприємства, використання яких спрямоване на досягнення відповідного економічного ефекту. Водночас, обігові кошти підприємства доцільно розглядати як ресурсний елемент підприємства, що відображений в окремих елементах обігових активів, які перебувають у постійному кругообігу, змінюючи при цьому свою форму протягом одного операційного циклу, до того ж, кожен із видів обігових коштів має свій елементний склад та структуру.

Для визначення основних тенденцій щодо ефективності формування та використання обігових коштів здійснимо аналіз зміни їхньої структури за період 2003-2008 рр. для підприємств України на основі даних, наведених у аналітичній таблиці.

З показників табл. 1 ми бачимо, що за період 2003-2008 рр. характерною є позитивна динаміка росту вартості обігових коштів для підприємств України. Водночас потрібно звернути увагу на збільшення частки дебіторської заборгованості у 2008 р., а також зменшення частки грошових коштів та товарно-матеріальних цінностей, що, на наш погляд, є негативним чинником та призведе до погіршення показників абсолютної платоспроможності підприємств. Поряд із наведеними даними, зазначимо, що згідно з офіційно опублікованими даними Державного комітету статистики [8], станом на 30 червня 2009 р. обсяг обігових активів підприємств України зменшився до 1103388,9 тис. грн. Таким чином, характерними є регресивні ознаки в діяльності підприємств, що свідчать про вкрай негативні тенденції в економіці України в умовах світової фінансово-економічної кризи.

Процес формування механізму управління обіговими коштами підприємства полягає у визначенні конкретних об'єктів управління та цілей зміни їхнього стану; виявленні чинників управління, які підлягають управлінському впливу; встановленні методів впливу на чинники управління з метою формування інструментарію, способів і технологій досягнення поставлених цілей; виявлення сукупної потреби ресурсів управління.

Для обґрунтування стратегії управління обіговими коштами підприємства потрібне здійснення всебічного аналізу сучасного стану та ефективності управління ними, що охоплює такі складники: аналіз змін в обсязі обігових коштів та дотримання прогнозованих показників; аналіз джерел формування обігових коштів; аналіз структури оборотних активів та відповідності її встановленим нормативам; кількісна оцінка чинників, що зумови-

ли зміни в обсязі та структурі обігових коштів; оцінка ефективності управління обіговими коштами підприємства. Основною метою цього аналізу є визначення тенденцій, які характерні для процесу функціонування обігових коштів підприємства, а також виявлення резервів підвищення ефективності їх формування та використання.

Табл. Структура оборотних коштів підприємств України за 2003-2008 рр. [10, с. 61-63; 8]

№ з/п	Показники	Роки					
		2003	2004	2005	2006	2007	2008
1.	Обігові активи, тис. грн	520672,3	617057,6	700719,2	899824,0	1226964,1	1665319,5
1.1	У тому числі: Обігові активи у товарно-матеріальних запасах	111255,1	136956,9	164326,3	204914,2	275793,4	351435,8
1.2	Дебіторська заборгованість	353001,3	400203,8	421820,6	534038,3	726514,6	1023035,2
2.	Темп зростання обігових активів, % до попереднього року	x	118,5	113,6	128,4	136,36	135,73
3.	Частка товарно-матеріальних цінностей у структурі обігових активів, %	21,4	22,2	23,5	22,8	22,5	21,1
4.	Частка дебіторської заборгованості в структурі обігових активів, %	67,8	64,9	60,2	59,3	59,2	61,43
5.	Частка поточних фінансових інвестицій у структурі обігових активів, %	2,7	3,7	4,9	5,6	6,4	6,6
6.	Частка грошових коштів у структурі обігових активів, %	4,8	5,7	7,7	7,6	8,3	7,6
7.	Частка інших обігових активів у структурі обігових активів, %	3,3	3,5	3,8	4,7	3,6	3,3
8.	Відношення суми обігових активів до суми балансу, %	47,5	48,1	47,4	48,8	49,2	51,3

Оцінка ефективності управління обіговими коштами підприємства здійснюється через систему показників їх функціонування (показників ліквідності, обіговості, рентабельності, фінансової стійкості та інших додаткових показників). При цьому важливим є забезпечення єдності критеріїв ефективності з критерієм платоспроможності, а також з іншими частковими показниками, що можна досягнути шляхом їх системного порівняння.

Система управління обіговим капіталом повинна бути спрямована на прийняття рішень щодо формування оптимального значення цієї величини. Конкретна проблема для свого вирішення потребує цілком певної сукупності етапів, процедур і послідовності їх виконання. Пошук раціонального вирішення проблеми пропонуємо здійснювати у вигляді семиетапного процесу, як це зробила у дисертаційному дослідженні О.М. Зборовська (рис. 1).

Рис. Алгоритм побудови системи управління обіговими коштами підприємства [5, с. 14]

На наш погляд, застосування викладеного методичного підходу щодо формування системи економічного управління обіговим капіталом підприємства, реалізованого на основі загальних економічних методів аналізу, оцінки, прогнозування та планування показало, що його практичне використання буде сприяти вдосконаленню системи економічного управління підприємств.

Діагностика проблеми починається з усвідомлення і встановлення ускладнень або наявних можливостей. Прикладами ускладнень на підприємствах можуть бути: низький прибуток, надмірні витрати; зменшення обсягів виробництва; знос основних фондів і т. ін. Виявлення ускладнень, з одного боку, допомагає визначити проблему в загальному вигляді, а з іншого сприяє встановленню істинних причин низької ефективності обігового капіталу. Для виявлення причин виникнення проблеми на підприємстві потрібно зібрати і проаналізувати внутрішню та зовнішню інформацію. Аналіз причин низької або недостатньої ефективності обігового капіталу дає змогу зрозуміти суть проблеми і чітко її сформулювати. На наступному етапі процесу прийняття рішень потрібно розрахувати прогнозні показники обігового капіталу на підставі планових показників розвитку підприємства.

На наступному етапі процесу прийняття таких управлінських рішень потрібно сформулювати обмеження. Обмеження мають різнобічний характер. Одні з них містяться всередині підприємства. Наприклад, обмеженість власного капіталу, погана фінансова стійкість підприємства і, як наслідок, обмежений доступ до запозичених коштів тощо. Інші містяться в зовнішньому середовищі підприємства. Наприклад, закони, що обмежують зовнішню діяльність підприємства.

На четвертому етапі визначають джерела формування обігового капіталу. Бажано виявити всі можливі способи дій для досягнення поставлених стратегічних цілей розвитку підприємства. Після завершення генерування альтернатив фінансування потрібно здійснити їх оцінювання. Оцінюючи рішення, визначають переваги та вади кожного з них і можливі наслідки від реалізації. Завершальним етапом процесу прийняття рішень раціональним способом є вибір і затвердження прийнятого напряму у сфері ефективного управління обіговим капіталом.

Таким чином, у контексті побудови економічного механізму управління формуванням обігових коштів підприємства полягає у реалізації таких дій: планування обсягу обігових коштів підприємства, що ґрунтується на визначенні потреби окремих елементів обігових активів; обґрунтування політики формування обігових коштів; оптимізація складу власних та позичених джерел формування обігового капіталу в умовах обраної фінансової стратегії підприємства; проведення ефективної кредитної та інвестиційної політики; побудова ефективного економічного механізму управління обіговими коштами підприємства в умовах їхнього дефіциту.

Література

1. **Бойчик І.М.** Економіка підприємства : навч. посібн. / І.М. Бойчик. – К. : Вид-во "Либідь", 2004. – 478 с.
2. **Економіка підприємства** : підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – 2-е вид. [перероб. і доп.]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2001. – 528 с.
3. **Економіка підприємства: теорія і практикум** : навч. посібн. / за ред. Н.Г. Міценко, О.І. Ященко. – Львів : Вид-во "Магнолія-2006", 2008. – 688 с.
4. **Економіка підприємства** : учебник / под ред. проф. О.И. Волкова. – М. : Изд-во ИНФРА-М, 1997. – 416 с.
5. **Зборовська О.М.** Управління оборотним капіталом промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 – Маріуполь: Приазовський державний технічний університет. – 2006. – 21 с.
6. **Калина А.В.** Економіка підприємства : навч. посібн. / А.В. Калина, А.А. Котвицький. – К. : Вид-во "Знання України", 2007. – 324 с.
7. **Організаційно-інформаційне забезпечення фінансового контролінгу системи управління оборотним капіталом** / В.Г. Маргасова, А.В. Роговий, В.В. Виговська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2. – С. 167-175.
8. **Офіційний web-сайт** Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. **Пан Л.В.** Джерела поповнення та ефективність використання оборотних коштів промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.01. – К. : Ін-т економіки НАН України. – 2001. – 24 с.
10. **Статистичний щорічник України за 2007 рік.** Держком. статистики. – К. : Вид-во "Консультант", 2008. – 571 с.
11. **Чубка О.М.** Оцінка методів управління оборотним капіталом промислових підприємств / О.М. Чубка, О.М. Рудницька // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Проблеми економіки та управління. – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка". – 2009. – № 640. – С. 440-445.
12. **Шваб Л.І.** Економіка підприємства : навч. посібн. / Л.І. Шваб. – К. : Вид-во "Каравелла", 2004. – 568 с.